

Trender i ljuset av Coronaviruset

LINKÖPING
SCIENCE
PARK

TRENDRAPPORTEN ÄR PRODUCERAD
AV UNITALENT AB PÅ UPPDRAG AV
LINKÖPING SCIENCE PARK.

April 2020

Rapportförfattare:

Linnéa Tullin

Isabella Lian

Victor Lewén

Merna Josef

Grafisk produktion:

Linköping Science Park

Trendrapporten är skriven av studenter vid Linköpings Universitet med projektledning från Unitalent. Studenterna har haft huvudansvar för olika delar av rapporten baserat på deras kunskap och studieinriktning. Rapporten grundar sig främst på annat publicerat material men är kompletterad med intervjuer med utvalda personer för att få en djupare förståelse. Rapporten är delfinansierad av Energimyndigheten, Swedish Scaleups, samt Europeiska Regionala utvecklingsfonden.

Förord	4
Distansarbete	7
Digitalisering av skolan	12
Online-handel	15
Produktion i Sverige	20
Klimatet	23
Turism och besöksnäring	26
Samhällskontraktet förstärks	29
Avslutningsord	33

”Just nu, när världen stannar upp och håller andan, sker stora förändringar”

Vi ser just nu verksamheter kämpa för överlevnad. Det är dagsfärska uppdateringar. Vissa branscher befinner sig i fritt fall, medan vissa andra har en temporär uppgång. Beteendemönster skakas om i grunden. Vi kan glömma världen som den sett ut fram till idag. Rätt hanterat är detta också ett tillfälle att ställa om till den där hållbara världen vi talat om under flera år, men ännu inte lyckats skapa.

Just nu, när världen stannar upp och håller andan, sker stora förändringar.

Branscher som handel av sällanvaror och lyxartiklar, billiga flygresor och bilförsäljning är några av de branscher som just nu upplever en drastisk avmattning i efterfrågan. Dessa branscher hade det redan tufft i ljuset av de tilltagande klimatuppropen, och med Corona minskade efterfrågan i snabbare takt. Mycket av det som sker nu är nog en nyttig tillnyktring från en överkonsumtion som varken vi eller planeten har råd med.

Bland de branscher där vi kan notera ett uppsving återfinns produkter och tjänster kopplat till distansarbete och distansutbildning, men även onlinehandel – främst av matvaror och mediciner. Svensk turistnäring förväntas se en ökad efterfrågan i sommar liksom lokala restauranger och besöksmål. Energiomställningen i samhället kan se en ljusning, förutsatt att politiken och de stora industrierna prioriterar dessa satsningar framåt.

I skuggan av corona sker nu genomgripande förändringar. Både i det lilla och i det stora. Det sker

på gott och på ont. På lång sikt kanske just detta är tillfället när vi lägger grunden för ett mer hållbart samhälle. Både när det gäller livsstil företagande och arbetsliv.

Så här i början av en pandemi är det svårt att förutse de långtgående konsekvenserna, men i denna trendrapport har vi försökt kartlägga några mönster som vi börjar identifiera, och som kan få bäring på er framtida verksamhet. Vi vill med denna kartläggning inspirera till att börja tänka nytt, genom att uppmärksamma dig på de förändringar som börjat ta form runt omkring oss. Kanske får det dig att upptäcka andra förändringar, som kanske kommer ha påverkan på just din verksamhet



Lena Miranda
VD Linköping Science Park



Trender i ljuset av Coronaviruset

Coronaviruset flög in över vårt samhälle snabbare än de flesta av oss hade räknat med. Från att vara något avlägset som händer långt bort i en annan del av världen så blev det fort ämnet som var högst upp på allas agendor. Våra nyhetsflöden har ändrats drastiskt och i alla kanaler ser vi uppdateringar, debattartiklar, krönikor, analyser och föreskrifter om just coronaviruset och den sjukdom det orsakar – covid-19.

Helt plötsligt har vi alla ändrat våra beteenden och vårt vanliga sätt att agera. Nya begrepp såsom social distansering, distansläge, preppa och karantäntider har blivit en del av vår vardagliga vokabulär. Plötsligt kan vi rabbla lika många epidemiologer som rockstjärnor och statsepidemiologen har blivit vår största idol.

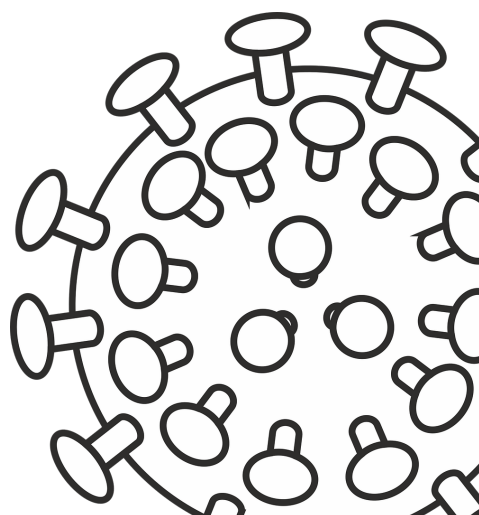
En av de kanske mest tydliga och drastiskt ändrade trenderna i samhället är förstås omställningen till distansarbete. Från en dag till en annan så skulle fysiska möten minimeras till det som var affärskritiskt och alla som kunde skulle jobba på distans. Även skolorna blev påverkade av denna omställning i samband med att universitet och gymnasieskolor gick in i distansläge. Grundskolan förbereder sig för detsamma och har stött på en ny utmaning med många elever som är hemma.

Den sociala distanseringen och vårt distansarbete påverkar inte bara jobbet utan också andra delar

av vårt samhälle. Restauranger och butiker får inte längre besökare och vi reser inte på samma sätt som tidigare. Under de senaste månaderna har vi kunnat följa att vårt ändrade beteendemönster gällande resor och vår minskade produktion och konsumtion dock också för något gott med sig för vår planet. Klarare vatten, bättre luft och mindre koldioxidutsläpp.

Detta är en situation som har påverkat alla delar av vårt samhälle och är helt klart en av våra största kriser i modern tid. När denna kris nu är här kan vi dock också se många fina delar av vårt samhälle få ta plats. Trots svåra tider, eller kanske just på grund av, så är det nu fler än någonsin som sträcker ut en extra hjälpande hand. Såväl samhället, företag och privatpersoner sluter upp och stöttar varandra.

Coronaviruset har utan tvekan ändrat vårt nuvarande sammanhang i grunden och fått oss att drastiskt ändra beteendemönster. Men kommer dessa förändringar att hålla i sig? Kommer trenderna ändras även efter tiden med covid-19? Vi har analyserat ett antal områden där det går att se stor påverkan av coronavirusets framfart. Vi har dels tittat på vilken inverkan den nuvarande situationen har haft på områdena men också gjort spänningar kring vad som kan bli bestående effekter och hur tidigare förändringar har påverkat dessa områden.



A close-up photograph of a person's hand typing on a laptop keyboard. The image is heavily overlaid with a semi-transparent purple color. The text 'Distansarbete' is centered in white, bold font. In the background, a smartphone is visible on the desk.

Distansarbete

Den 16 mars 2020 uppmanade Folkhälsomyndigheten alla som kunde att arbeta hemifrån, för att förhindra spridningen av covid-19. Inom loppet av några dagar hade mängder av svenska företag och arbetstagare ställt om till distansarbete i den mån det var möjligt. Detta skapar stora utmaningar för företagen men på sikt också möjligheter. Majoriteteten av svenska företag har inget annat val än att se över sina lösningar för distansarbete. Företag som tidigare övervägt att utöka möjligheterna för distansarbete har en unik chans att testa och utvärdera hur det fungerar. Företag i branscher där det traditionellt sett varit en liten andel distansarbete tvingas omvärdera detta och kanske testa lösningar som tidigare inte ansetts behövas.

Tidigare trend

Även innan den situation som råder idag har det dock funnits ett växande intresse för distansarbete. Enligt statistik från SCB har den totala andelen företag som har medarbetare som arbetar på distans1 ökat från 51% till 63% mellan 2014 och 2019. Andelen distansarbete har ökat i samtliga branscher sedan 2017 och visar på en tydlig trend uppåt.

I en rapport för flera branscher från Wise IT, Wise Consulting och Svenska Nomader uppgav nära 90% av de svarande att möjligheten till distansarbete var en viktig faktor vid val av

arbetsgivare. Dessutom svarade över 70% att de hade valt bort en arbetsgivare om det inte gavs möjlighet till distansarbete. Anledningarna till efterfrågan på distansarbete handlar bland annat om att få mer tid till familj och fritid och att få flexibla arbetstider. Enligt deltagarna i studien är dock den största anledningen till att vilja arbeta på distans för att kunna effektivisera tiden och få mer gjort

Effekter

De ökade kraven på en flexibel arbetsplats innebär visserligen utmaningar, men genom att möta efterfrågan kan företagen nå positiva effekter. Studier visar på att medarbetare som ges möjlighet till distansarbete är nöjdare och upplever att de jobbar mer effektivt, vilket på sikt leder till lägre personalomsättning och kostnadsbesparingar. Att hålla möten på distans innebär färre affärsresor, vilket leder till lägre kostnader, ett minskat klimatavtryck och mer effektiv arbetstid. Bättre strukturer för medarbetare som arbetar mer på distans möjliggör också att anlita kompetens som sitter helt på distans – kompetens som kan vara svår att attrahera till den fysiska region företaget befinner sig i.

Fördelarna är helt klart många och i mångt och mycket är nog coronavirusets effekter på vårt sätt att jobba positiva. Dock finns det såklart också utmaningar och framförallt har de med

	2014	2015	2017	2018	2019
<i>Totalt (SNI 10-63, 68-74, 77-82, 95.1)</i>	51	51	40	52	63
<i>Tillverkningsindustri (SNI 10-33)</i>	51	51	35	48	62
<i>Energi och återvinning (SNI 35-39)</i>	69	65	43	67	80
<i>Byggindustri (SNI 41-43)</i>	48	48	42	53	63
<i>Handel; serviceverkstäder för motorfordon (SNI 45-47)</i>	49	51	42	49	61
<i>Transport- och magasineringsföretag (SNI 58-63)</i>	35	35	29	38	46
<i>Hotell och restauranger (SNI 55-56)</i>	31	29	20	29	37
<i>Informations- och kommunikationsföretag (SNI 58-63)</i>	82	85	64	80	91
<i>Fastighetsbolag och förvaltare (SNI 68)</i>	65	67	47	66	81
<i>Andra tjänsteföretag (SNI 69-74, 77-82, 95.1)</i>	63	61	47	67	77
<i>IKT-sektorn (SNI 26.1-26.4, 26.8, 46.5, 58.2, 61-62, 63.1, 95.1)</i>	84	85	65	80	91

Tabell: Statistik från Statistiska Centralbyrån, SNI = Svensk Näringsgrensindelning

1 Företag med över 10 anställda där minst en anställd arbetar på distans en halv dag i veckan.

ledarskap att göra. De stora utmaningarna ligger i att bevara det sociala utbytet mellan människor, bibehålla företagskulturen och ha välfungerande samarbeten. För chefer och andra personer i ledande positioner tillkommer också svårigheten med ett digitalt ledarskap. Något som bland annat diskuterades i ett seminarium anordnat av Swedsoft (en ideell förening för att öka mjukvarans konkurrenskraft) med temat ”Den digitaliserade och distribuerade arbetsplatsen”. När mängden distansarbete ökar och teamet sitter utspritt ställer det högre krav på ledarskap, och inte minst det digitala ledarskapet. Nyckelfrågor handlar bland annat om att skapa teamkänsla, motivera medarbetare och att driva arbetet framåt men utan att ägna sig åt detaljstyrning. Tydlighet lyfts också fram som en viktig del i det digitala ledarskapet och många anser att för mycket kommunikation än bättre än för lite.

När allt fler börjar arbeta på distans så skapar digitaliseringen också en grogrund för nya företag. Just nu handlar det framför allt om företag som kan erbjuda tekniska lösningar eller på annat sätt underlätta den digitala arbetsplatsen. Kanske kommer vi snart få se nya, innovativa bolag uppstå även ur den här krisen.

Distansmöten

De digitala mötesplattformarna har i rådande situation fått sig ett rejält uppsving. Flera företag har valt att utöka vad som ingår i gratisver-

sionerna med anledning av pandemin, däribland Google, Microsoft och Slack. Kanske ser de en möjlighet att växa och nå potentiella kunder som kommer vilja fortsätta med distansarbete även efter krisen. Mötesplattformen Zoom har gått från att ha 10 miljoner dagliga mötesdeltagare under december 2019 till 200 miljoner under mars 2020. Förutom de möten som i vanliga fall skulle hållits på kontoret har även mängder av planerade affärsresor ställts in och ersatts av möten på distans. Fördelarna med distansmöten ligger framför allt i det minskade resandet. En annan fördel är att människor som annars inte hade deltagit på kortare möten på andra orter nu får en möjlighet att göra det.

Martin Wänblom, VD på Innovatum Science Park i Trollhättan, ser en möjlighet för att detta kommer att hålla i sig. ”Människor kommer inte att vilja åka tåg i en timma och sen buss en halvtimme för att delta på ett möte i en timme”, menar han.

Ulf Melin, digitaliseringsforskare på Linköpings Universitet, är inne på samma spår. I en intervju publicerad på universitetets hemsida säger han att verktygen för distansmöten har funnits i flera år men att de tidigare varit ett andra- eller tredjehandsalternativ. Han menar att vi efter krisen kommer att återgå till ett nytt normalläge där vi till viss del gör som vi gjorde förut, men att vi också kommer att ta med oss erfarenheter från den nuvarande situationen med nya sätt att arbeta och umgås på.

Den typ av tjänster som kan gynnas direkt av ökat distansarbete, nu och på sikt, kan sammanfattas som:

- Digitala mötesplattformar (Microsoft Teams, Skype, Zoom m.fl.)
- Kommunikations- och samarbetsverktyg (Slack, Trello, Mentimeter, Teams m.fl.)
- Utbildnings- och konsultföretag med digitaliseringstjänster (implementering av nya arbetssätt, utbildning i nya system, tjänster kring digital organisation och digitalt ledarskap m.m.)
- Hårdvaruföretag med koppling till distansarbete (bl.a. webbkameror, kontors möbler)
- Kompletterande, tekniska lösningar (medarbetares välmående, effektivitet m.m.)
- IT-säkerhetslösningar (för säkra, krypterade möten, säker fildelning m.m.)

Exempel på fördelar och nackdelar med distansarbete.

Fördelar

- ▶ Nöjdare medarbetare som stannar längre i bolaget
- ▶ Effektivare medarbetare
- ▶ Minskade tjänsteresor leder till lägre kostnader och minskat klimatavtryck
- ▶ Ökad flexibilitet för medarbetarna
- ▶ Mer hållbara medarbetare
- ▶ Möjligheter till att anlita kompetens på distans

Nackdelar

- ▶ Krävs välfungerande tekniska lösningar
- ▶ Svårare att skapa en gemensam företagskultur
- ▶ Utmaningar i samarbeten och att skapa en naturlig, social kontakt mellan människor
- ▶ Svårt att ta arbetsgivaransvaret för god arbetsmiljö utanför kontoret

Sammanfattning: Distansarbete

Forskare inom digitalisering delar ofta in arbetet i fas ett och fas två. Fas ett innebär framför allt att välja rätt tekniska verktyg för exempelvis distansmöten. Fas två handlar mer om hur själva arbetet ska genomföras, exempelvis hur digitalisering kan förändra organisationen och arbetsuppgifterna. På kort sikt kommer de som gynnas av ökat distansarbete att vara de som erbjuder tekniken för det.

På lång sikt kan det dock även gynna olika tjänster för att underlätta och effektivisera digitaliseringsomställningen, exempelvis att utforma och utveckla det digitala ledarskapet.

Ett exempel på ett digitaliseringsinitiativ är REDI, ett tvåårigt projekt som startades i juni 2018 och drivs av Energikontoren Sverige, som har som syfte att främja res-fria digitala möten i offentlig sektor. Projektet har vuxit fram ur Trafikverkets satsning REMM (res-fria/digitala möten i myndigheter) som sedan starten 2011 guidat över 80 statliga myndigheter i införandet av digitala möten. Syftet med REDI är att göra samma sak fast för offentlig sektor i kommuner och regioner. Implementeringen av nya, digitala verktyg kommer att kräva utbildning och troligtvis kommer projekt som REDI, samt företag med utbildningar inom digitalisering, få mer att göra framöver. Även säkerhetslösningar för distansarbete är något som fått ett ökat fokus i och med att vissa plattformar har anklagats för allvarliga säkerhetsbrister. När medarbetare arbetar hemifrån ökar risken för cyberattacker och därmed ökar behovet av heltäckande lös-

ningar för IT-säkerhet. MSB, myndigheten för samhällsskydd- och beredskap, har bland annat sammanställt råd riktade till de som är ansvariga för samordningen av olika organisationers informationssäkerhet. Råden handlar om hur distansarbete ska utformas för att vara säkert och myndigheten lyfter exempelvis frågor kring kapacitet, säkra inloggningar och behörighetstilldelning.

Förutsättningarna för distansarbete blir hela tiden bättre och idag går mycket att göra på distans som inte hade varit möjligt för 10 år sedan. Men inställningen till distansarbete kanske inte riktigt har hängt med den tekniska utvecklingen, förrän nu.

I och med att trenden även tidigare gått mot en ökad mängd distansarbete är det troligt att den rådande pandemin blir en sorts katalysator och att fler företag väljer att fortsätta med distansarbete även när krisen är över. Fördelarna är många, men det finns också utmaningar som är viktigt att vara medveten om.

Frågor som kvarstår är bland annat hur vi skapar en god företagskultur, en bra arbetsmiljö och ledarskap för ett team som är helt eller delvis digitalt. Inte minst finns en utmaning i att även i den digitala världen få till det sociala utbytet när människor möts fysiskt – från att skapa välfungerande samarbeten till att få med det naturliga informationsutbytet som annars sker vid kaffeautomaten i fikarummet.

A photograph of a classroom with students sitting at desks, using laptops. The image is overlaid with a semi-transparent orange filter. The text "Digitalisering av skolan" is centered in white.

Digitalisering av skolan

Skolan är ett komplext system som styrs av läroplaner och kursplaner i syfte att säkra kvaliteten på Sveriges utbildningar. I takt med digitaliseringens framfart i övriga samhället har regeringen sedan en tid tillbaka haft en vision om att implementera digitala lösningar även i skolans värld. 2018 la Skolverket till nya skrivningar och direktiv om digitalkompetens och digitalisering med målsättningen att det inom några år skulle vara en integrerad del av skolverksamheten. En förändring som i och med coronaviruset fått ske betydligt snabbare.

Distansundervisning

Trenden att arbeta mer digitalt går att se även innan coronaviruset. Exempelvis gjordes det 2011 en insats för att arbeta mer digitalt bland vissa skolor i Sverige. Genom att införa en-till-en-lösningar för eleverna, dvs en dator till varje elev, hoppades man kunna öka möjligheterna för elever att få tillgång till och lära sig arbeta strukturerat i en digital miljö. En-till-en-lösningen skulle samtidigt ge lärare ökade förutsättningarna för att använda sig av digitala verktyg i sitt arbete. Ett ytterligare exempel är att regeringen under 2017 givit Skolverket i uppdrag att tillhandahålla digitaliserade nationella prov och bedömningsstöd i grund- och gymnasieskolor. Något som ska vara obligatoriskt på samtliga skolor 2023 och som kräver nya tankesätt och kunskapsområden hos pedagoger.

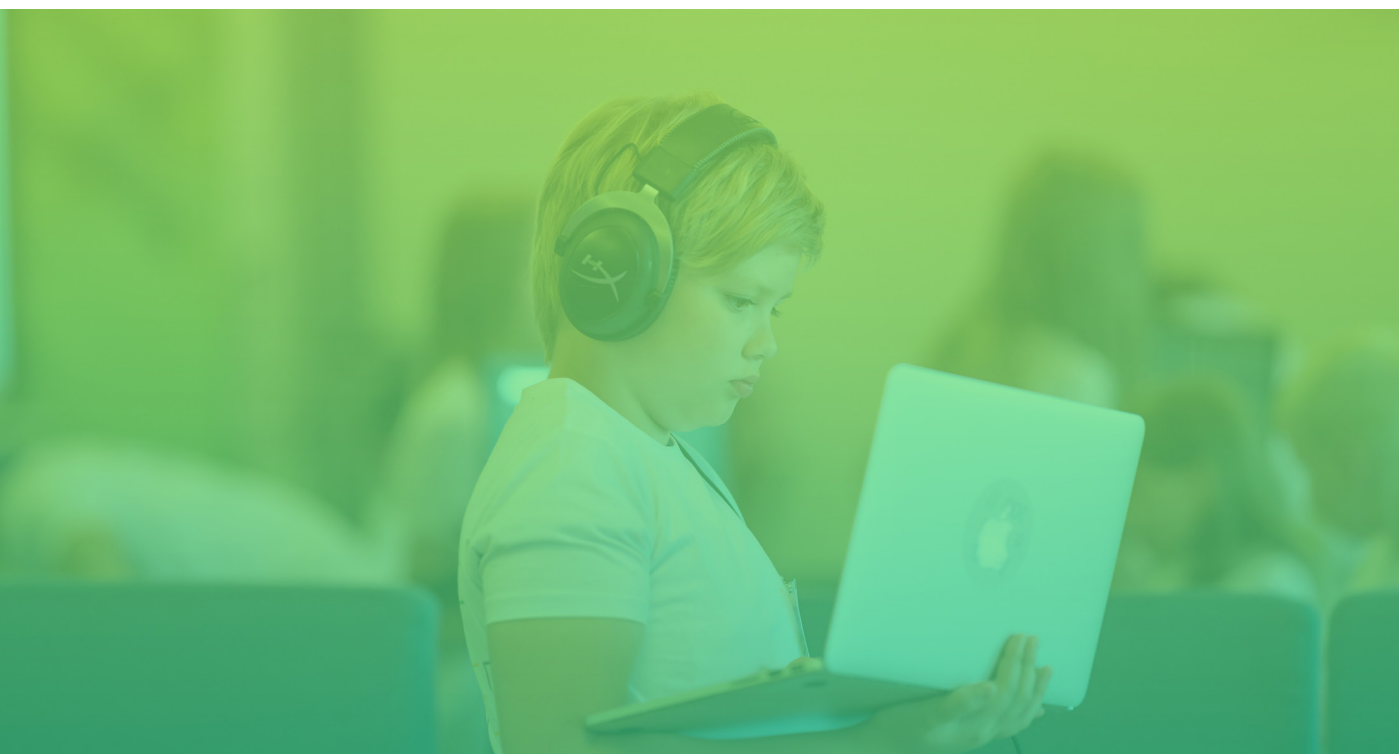
Att utbilda pedagoger inom digitalisering är en lång process som behöver ske successivt för att bibehålla kvaliteten i skolan. Förutom att

en utmaning ligger i att hitta rätt struktur för eleverna så krävs det även en acceptans från pedagogerna och en vilja att arbeta mer digitalt. En förutsättning för detta är att rätt kunskap om tillvägagångssätt och hur digitala verktyg kan användas finns hos pedagogerna innan det går att ställa krav på att didaktiken sitter.

I och med att coronaviruset och dess påverkan på samhället medfört att det inte längre varit ett val för skolor att arbeta digitalt utan snarare ett måste, har omställningen till distansundervisning accelererat. Något som lett till att det svenska skolsystemet tvingats pröva sin förändringspotential ordentligt. Tidigt under coronavirusets utbredning gick universitet och gymnasieskolor över till distansundervisning och alla grundskolor har förberett sig för att kunna växla över om det skulle behövas. En stor mängd av Sveriges skolor och pedagoger har på kort tid lyckats arbeta fram ett digitalt arbetssätt med digitala verktyg och läromedel. Något som visar på att den digitala omställningen vi trott behövde ett flertal år för att få igenom, i själva verket kan vara inarbetad i takt med att riskerna med coronaviruset minskar.

Niclas Melin, klusterledare för Edtech Southeast Sweden vid Netport Science Park i Karlshamn, säger att det är de digitala kommunikationsverktygen som främst expanderat till följd av coronakrisen, framförallt inom skolan. En positiv konsekvens av detta är att en digital mognad kommer att öka bland pedagoger till följd av den situation vi nu går igenom.

Exempel på en digital miljö som blivit populär i skolan är Google Classroom: en lärplattform som används för undervisning och inlärnin-



I Google Classroom kan lärare skapa klasser, ladda upp material, dela ut uppgifter och elever kan göra inlämningar samt få feedback. Det finns dessutom en rad digitala verktyg, bl.a. Zoom, Microsoft Teams, Google Hangouts och Whereby, som fått sig ett uppsving i och med ökad distansundervisning. Dessa verktyg syftar till att underlätta kommunikation och har visat sig fungera väldigt bra att använda vid föreläsningar, redovisningar och grupparbeten i skolan.

I och med den rådande situationen har bolag engagerat sig för att göra sina verktyg mer lättillgängliga. Gleerups och Skolon är exempel på lärplattformar som gjort det mer tillgängligt för skolor och pedagoger att använda deras digitala medel i förberedelser för distansundervisning. Bolagen erbjuder nu fri användning i 90 dagar istället för 14 dagar under hela vårterminen. En affärsmodell som möjliggör för offentliga verksamheter att prova och utvärdera nya lösningar.

Trots att de digitala verktygen visat sig effektivisera och på flera sätt ha positiva effekter på individanpassning av arbetsmiljö och liknande så ställer det inte helt förvånande andra krav på pedagogerna. Material och underlag behöver läggas ut i förväg i större omfattning än tidigare och att sätta sig in i ett nytt arbetssätt på ett antal veckor är ett tufft mål att uppfylla. Däremot kan det nya arbetssättet komma att vara användbart när undervisningen går tillbaka till fysisk form. Exempelvis blir frånvaro vid sjukdom lättare att ta igen med mer tillgängligt material och elever med särskilda behov kan använda digitala verktyg som hjälp.

Effekter

Ett positivt beteendemönster som det vittnas om med den förändring som nu gjorts är ökad elevnärvaro när undervisningen sker digitalt. Utmaningar som lyfts fram är dock att tillgång till digitala läromedel i vissa fall varit en begränsande faktor då en del elever saknar dator eller annat digitalt hjälpmedel i hemmet. I dessa fall har kommunerna och skolorna fått ordna tillgång till dator i hemmet så att eleven ska kunna ta del av undervisningen.

Roberth Olofsson, undervisningsråd på Skolverket säger också att undervisningen inte blir av samma kvalitet när den bedrivs hemifrån istället för i klassrummet. Det gör det bland annat svåra-

re för lärare att både ge och få feedback. I klassrummet där man möter eleverna kommer feedback genom deras kroppsspråk, ansiktsuttryck och muntligt vilket är en stor skillnad jämfört med att bara få digital feedback.

Även det pedagogiska arbetet blir utmanat av distansarbete. I ett klassrum eller en grupp är det enkelt för individen att följa strömmen, att göra som gruppen gör. Gruppens riktning och struktur använder läraren i undervisningen, i allt från enkla saker som att sitta på sin plats och arbeta under en viss tid, till svårare pedagogiska moment som att förstå uppgifter och genomföra enskilt arbete. När gruppen gör på ett visst sätt kan den elev som ”zoomade ut” lätt komma tillbaka till arbetet genom att göra som sina klasskamrater. Ledarskapet i gruppen kan då variera från lektion till lektion, medan i distansundervisningen blir läraren den enda ledaren, vilket ställer krav på nya pedagogiska tankebanor.

För de allra flesta lektioner så går distansundervisning bra men de yrkespraktiska utbildningar har dessvärre fått en del utmaningar då vissa delar av utbildningen är svårt att bedriva digitalt och kräver tillgång till exempelvis anpassad utrustning.

Gymnasiegemensamma ämnen har inte påverkats i lika stor utsträckning. En punkt som listas som en utmaning för alla skolor och program är samvaron mellan eleverna. Oavsett skola, årskurs eller program har coronaviruset påverkat det sociala samspelet mellan elever. Digitala kommunikationsverktyg skapar möjligheter för eleverna att kommunicera med varandra men medför också en risk för utanförskap. I detta avseende är det av extra vikt att pedagoger blir mer digitaliserade för att kunna moderera liknande aspekter.

Det är tveklöst att skolan har påverkats till att bli mer digitaliserad på grund av coronavirusets framfart. Även om det finns utmaningar så finns det också mycket som är positivt med den förändring som nu sker. Den snabba omställningen visar också att det går att ändra de delar som tidigare krävt stora förändringsarbeten. Intressant blir det framåt att se vilka digitala verktyg, metoder och läromedel som har fungerat bra och som är här för att stanna.



Online-handel

Något som påverkats i stor utsträckning av coronaviruset är människors ekonomiska beteende. I och med att vi befinner oss i osäkra tider så har vi börjat shoppa betydligt mindre, nästan oavsett område, och den sociala distanseringen gör såklart att vi inte vill gå till affären. Statistik från Swedbank visar att kortköpen, som står för 2/3 av hushållens konsumtion, minskade med 25% under de två första veckorna i april, exklusive dagligvaror och apotek. Även enligt The New York Times så har i princip alla områden minskat sin försäljning medan några få har dragit vinstlotten.

Enligt en specialundersökning om hur covid-19 påverkar online-handeln, genomförd av Postnord och Kantar Sifo, uppger 52% att de undviker att gå in i butiker med mycket människor och 80% att de spenderar mer fritid hemma. Trots detta ökar inte online-handeln som helhet – under den mars månad hade 66% handlat på nätet, vilket kan jämföras med 70% under en genomsnittlig månad. Detta förklaras av att många upplever en oro för privatekonomin på grund av den rådande situationen, framför allt i de yngre åldersgrupperna.

Vissa sektorer går dock bättre än tidigare, de som sticker ut mest är apoteks- och dagligvaror. I de här sektorerna är det dessutom många nya kunder.

I Sverige har online-shoppingen haft en stadigt uppgående trend under de senaste åren.

Enligt Postnords årliga E-barometer från 2019 uppgav 70 % av svenskarna mellan 18-79 år att de handlat online under en genomsnittlig månad. Undersökningen visar också att samtliga branscher ökade sin försäljning inom e-handel under 2019. Dagligvaror och apoteksvaror stod för de största, procentuella ökningarna med 22 % respektive 36 %.

Försäljningen har alltså redan tidigare gått från butik till nätet, denna trend har dock accelererats på grund av den rådande situationen. I en undersökning gjord av Svensk Handel uppgav tre av tio medlemsföretag att de kommer behöva lägga ner om krisen fortsätter i två månader. Inom sällanköpsvaruhandeln uppger varannan butik att de tappat minst 40 % av försäljningen. Detta kommer på sikt leda till att ”butiksdöden” och skiftet från offline till online skyndas på. De företag som kan kommer dessutom att satsa mer på sitt online-erbjudande.

För de köp som ändå görs står online-handeln för en betydligt större andel än tidigare och flera branscher ser även en tillströmning av nya kunder. Enligt en artikel i Dagens Industri är det framför allt de produkter som på något sätt förebygger viruset som säljer bra, medan modebranschen har det tufft. Det finns även en ökad efterfrågan på elektronik, cyklar och trädgårdsprodukter, något som kan förklaras med att vi spenderar mer tid i hemmets närhet. När allt fler stannar hemma skapas mer tid till att ta hand om hem och eventuell trädgård, och

Delbransch	Omsättning (miljarder SEK)	Tillväxt (%)	E-handelsandel (%)
Hemelektronik	17,8	14	33
Kläder och skor	13	12	2
Böcker och media	4,6	1	59*
Byggvaror	5,1	9	12
Möbler och heminredning	4,2	14	7
Sport och fritid	3,7	13	14
Barnartiklar och leksaker	2,6	3	-
Dagligvaror**	7,1	22	2
Apoteksvaror	5	36	11

* Andelen avser endast böcker och är en uppskattning baserat på statistik från Svenska Förläggareföreningen

** Källa livsmedel: Svensk Dagligvaruhandel, rapporten Dagligvaruindex

Källa: Postnords E-barometer 2019

ju närmare vi kommer sommaren desto mer tid spenderas utomhus. Trädgårdshandlare vittnar om att intresset för att odla är högre jämfört med tidigare år och att kunder verkar vara måna om att få en anledning till att vara utomhus. Samma anledning gör att även byggbranschen går bra. Med mer tid över och större andel som jobbar hemifrån så passar fler på att renovera och fixa i hemmet.

I en artikel från Dagens Industri konstateras också att nerladdningar av olika mobilappar slog rekord i Europa under mars månad. Sektorer som sticker ut är bland annat appar för böcker, nyheter, hälsa samt mobilspel och underhållningsappar såsom Netflix och Twitch. Eftersom vi nu förlitar oss mer på våra mobiler än tidigare skulle det här förändrade kundbeteendet kunna vara något som håller i sig även efter att krisen är över.

Sist men inte minst har försäljningen av data- och tv-spel ökat i spåren av den rådande krisen, och spelplattformar som Steam rapporterar om rekordmånga användare. Även i USA är denna trend tydlig. Försäljningen inom streaming-tjänster och dator- och tv-spel har även den ökat

markant, något som gynnar företag inom spelbranschen, exempelvis Twitch och Nintendo.

Apoteksvaror och dagligvaruhandel

I de områden som ökar så är det dock de två tidigare nämnda branscher som i Sverige sticker ut från mängden: apoteksvaror och dagligvaruhandel. Inom dagligvaruhandeln rapporterar många om en ökad försäljning, dels för att många väljer att bunkra upp förråden men också eftersom en större andel av den mat vi äter lagas hemma. Dagligvaruindex som tas fram månadsvis av Svensk Handel och HUI Research bekräftar att dagligvaruhandeln hade en stark tillväxt under mars 2020. Månadstillväxten var den överlägset högsta både online och i fysisk butik sedan ett år tillbaka, och online-handeln hade en tillväxt på nära 50%.

Såväl befintliga som helt nya kunder väljer nu att göra sina inköp online. Många företag har behövt öka sina utkörningstider för att hinna



med det ökade trycket och leverantören Linas Matkasse vittnar om att antalet nya kunder tredubblats jämfört med samma period förra året. ICA såg under mars månad en stark tillväxt inom e-handeln, och försäljningen var drygt 11% högre jämfört med mars 2019. ICA beskriver också hur äldre personer hör av sig för att få hjälp med att handla online, något som lett till att flera har tagit fram guider och stöd för att hjälpa ovana onlineshoppare.

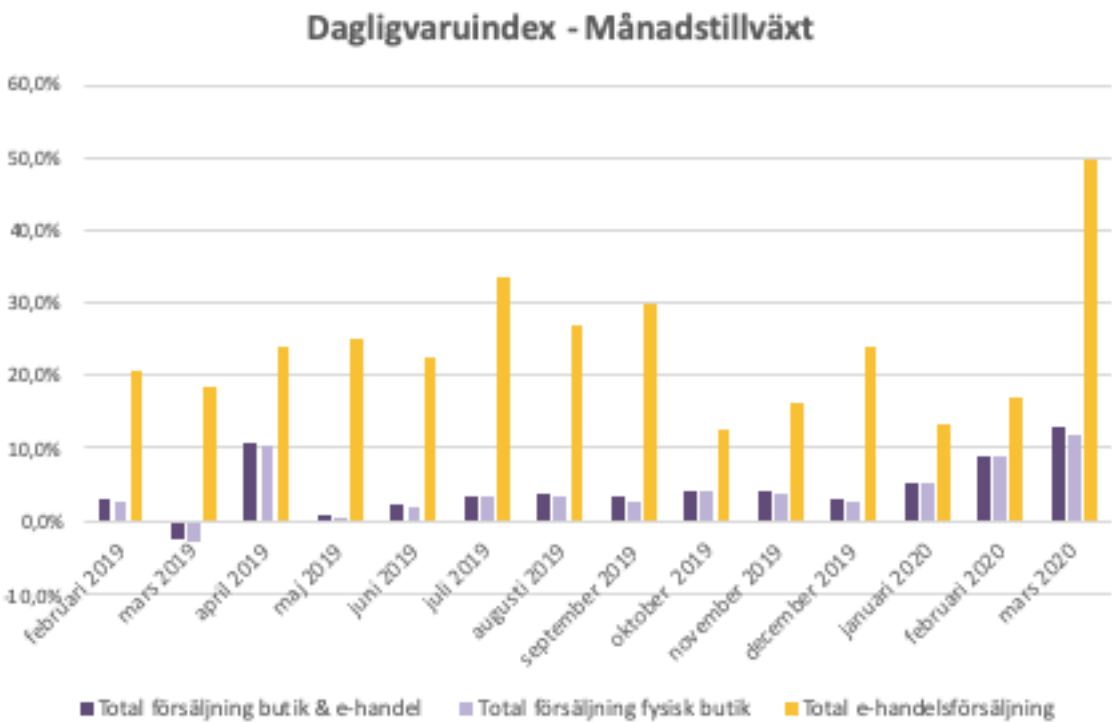
Inom apoteksvaror ökar försäljningen över lag. Nätapoteket Apotea rapporterar om en 50% ökning jämfört med samma period förra året och antalet kunder över 65 har ökat med 135%. Intressant är dock att detta skiljer sig jämfört med den amerikanska trenden. Medan detta område i Sverige går upp så pekar den amerikanska trenden paradoxalt nog på en nedgång totalt sett inom hälso-området. Varför utvecklingen är annorlunda i USA framgår inte av artikeln, men möjliga förklaringar skulle kunna vara att det finns ett större utbud av apoteksvaror i amerikanska mataffärer, eller att de amerikanska apoteken har en större andel försäljning av

skönhetsprodukter och andra segment som går svagt i spåren av krisen.

Ålder

I E-barometern framgår ett tydligt mönster; andelen köp som sker online minskar med stigande ålder. I åldersgruppen 18-29 år sker 44 % av alla köp online, något som sedan minskar successivt till 16 % i åldersgruppen 65-79 år. Alla över 70 år, vilket i Sverige är nästan 15%, anses tillhöra en riskgrupp för covid-19 och ombeds därför bland annat att undvika mataffären. Detta är alltså den grupp som nu har störst nytta av onlinehandeln, samtidigt som det är dessa som tidigare handlat minst på nätet. Med berättelser från både matvarubutiker och nätapotek runt om i landet kan vi dock konstatera att denna åldersgrupp ökar sin näthandel, åtminstone inom dessa två segment.

När restriktionerna kring social distansering väl lättas kommer betydligt fler människor att ha handlat online någon gång, även inom de



äldre åldersgrupperna. De guider och delar av den nya kundservice som nu utvecklas kommer att finnas kvar efter krisen, något som ökar tillgängligheten på nätet.

Det är därför rimligt att anta att tröskeln för att handla online blir lägre när människor väl testat och fler kommer kanske välja att fortsätta göra sina inköp online. För de som prövat onlinehandel för första gången kan det också bli en katalysator för att handla inom andra branscher på nätet. Kanske kan den här kundgruppen komma att få ett ökat fokus framöver. I och med att internet åldras kommer andelen som e-handlar naturligt att bli högre i äldre åldersgrupper på sikt. Det finns dock flera sätt som den här utvecklingen skulle kunna accelereras på. Förutom att det anses vara krångligt att handla online är det också många i de äldre åldersgrupperna som uppger att de upplever det som osäkert att handla på nätet. Utvecklingen av guider, utökningen av telefonsupport och kundservice för de som är ovana vid onlinehandel är redan igång, givet att detta fortsätter utvecklas kommer onlinehandeln att bli mer lättillgänglig på sikt. Om det också går att visa på att digitala betalningar idag är lika säkra som betalningar i fysiska butiker skulle det vara möjligt att nå en större del av dessa kunder inom en snar framtid.

Restauranger

De flesta branscher ser nu stora försäljningsras och restaurangbranschen är särskilt utsatt. Ett ljus i mörkret är dock den ökade aktiviteten för matleverantörer. I USA var matleverans den enda typ av försäljning som ökat inom restaurangområdet och ökningen var markant.

I Sverige börjar varumärken som Wolt och Foodora bli en självklarhet och allt fler restauranger ansluter sig till den här typen av tjänster. Flera restaurangägare har dessutom börjat med, eller utökat, sina utkörningsmöjligheter för att kunna fortsätta driva sina verksamheter. De långsiktiga konsekvenserna är dock svåra att förutse. En viss del av den ökade aktiviteten är centrerad kring lunchtid, något som tros bero på att människor arbetar hemifrån och beställer hem lunch istället för att äta ute.

När läget väl återgår till det normala kan det vara så att besöken på lunchrestauranger istället

ökar igen. Å andra sidan så kommer kanske distansarbete få ett uppsving som håller i sig även efter krisen, varpå matleveranstrenden kan hålla i sig.

Dessutom, precis som övrig onlinehandel, kommer många fler att ha testat att beställa hem restaurangmat och tröskeln kommer troligen således vara lägre. Restauranger som sett lönsamhet i att erbjuda hemkörning kommer sannolikt fortsätta med detta. Omfattningen kanske kommer minska, men förutsatt att människor har ekonomiskt utrymme kan det finnas en marknad för ett bredare sortiment av hämtmat även framöver.

Förutom take-away och hemleverans finns det även andra, kreativa lösningar för restauranger att tillgå. Exempelvis skulle restauranger kunna använda sig av foodtrucks som är placerade närmare människors hem, antingen i ett villaområde eller på en innergård. Restauranger som tidigare varit konkurrenter skulle kunna gå samman för att upprätta den här typen av lösningar.

AutoMat i Linköping är ett annat exempel på ett innovativt sätt att sälja matvaror, och som nu också börjat sälja matlådor från lokala restauranger. AutoMat:s butiker är obemannade, kunden legitimerar sig istället med BankID och betalar i en självscanningskassa. Andra exempel är när restauranger samarbetar med lokala mataffärer och erbjuder matlådor eller hela tre-rätters-menyer direkt i butikerna.

En effekt av denna matleveranstrend som vi kan se i Sverige gäller skolluncherna. De stora matleverantörerna till gymnasieskolorna har fått se sin marknad försvinna helt och har tillåtit sina anställda. Kalmar kommun var tidiga med att sätta upp ett system för lokala restauranger att kunna erbjuda gymnasieungdomar ”skollunch” mot en viss förbestämd ersättning, ett koncept som fler kommuner anammat efter det – både som ett sätt att se till att ungdomarna får sin skollunch, och samtidigt stötta de lokala restaurangerna. Man kan ju fråga sig om skolluncherna (och de lokala restaurangerna) kommer vara intresserade av att gå tillbaka till hur det tidigare var.

Produktion i Sverige



Den senaste tiden har en ny trend uppstått inom produktionsbranschen. Reshoring, backshoring, homeshoring eller inshoring – kärt barn har många namn. Vad som identifierats som attraktivt med globaliseringen, som exempelvis en billig produktion, trumfas nu av fördelarna och säkerheten med att ha produktionen på närmare håll. Detta är betydelsen i de nya namnen: att återflytta sin produktion från utlandet till hemmamarknaden.

Pendeln svänger fram och tillbaka och reshoring blev på 2010-talet en uppstickande trend som ett svar på en tidigare aggressiv utflyttning av produktion till Kina. Många svenska producerande företag såg östra Europa som ett säkrare, närmre, och inte så mycket dyrare, ställe att lägga sin produktion på. Coronakrisen har – som i mycket annat – ökat takten på dessa tankar.

Vad händer i kriser?

I tidigare kriser finns det dokumenterat hur företag reagerar på händelserna. Ett exempel nära i tid är en studie från finanskrisen 2008 på tyska produktionsföretag. Studien undersöker hur krisen påverkat trender i reshoring- och omplaceringsaktivitet av företags produktionsenheter.

Hur stor del av företagen som väljer att flytta hem sin produktion och hur stor del som väljer att omplacera sin produktion till ett land utanför hemmamarknaden, före respektive efter krisen. Det resultat som studien presenterar är att det sker en knapp ökning av reshoring-aktivitet i samband med krisen medan det sker en rejäl minskning i omplaceringsaktivitet. Osäkerhet i omvärlden medför alltså en försiktighet från företagets sida.

Säkerheten i det beprövade och kända med hemmamarknaden lockar, medan osäkerheten i nya produktionsmarknader skrämmar. Då coronaviruset har påverkat världsekonomin på ett så allvarligt sätt blir finanskrisen intressant att jämföra med. Vi kan anta att liknande effekter kan ses även nu. Även om mycket i situationen kring coronaviruset kan jämföras med finanskrisen så måste vi ta hänsyn till att de två händelserna har sina olikheter. Senast för någon vecka sedan kommenterade Fredrik Sjöholm, professor i nationalekonomi, i SvD den rådande situationen i omvärlden. Där spådde han att

reshoring mycket väl kunde få ett uppsving som en effekt av coronaviruset. De nu blottade svagheter i de förut effektiva produktionskedjor som byggts upp genom globalisering kan vara en orsak för företag att tänka om.

För att vara beroende av flera olika enheter i en produktionskedja, något som förut fungerat friktionsfritt och effektivt, har nu blivit företagets akilleshäla. Fredrik Sjöholms teori får stödning i en artikel som publicerats i tidningen "Bättre Produktivitet". I artikeln identifieras olika drivkrafter för reshoring där just katastrofer som exponerar risker i produktionskedjan nämns som en.

I en intervju med Robert Kingfors, VD på Södertälje Science Park, poängteras att förutsättningarna för att nå liknande effektivitet i produktionen hemma i Sverige som med de internationella produktionskedjorna har ändrats i och med utvecklingen av automation. Något som även Monica Bellgran, Professor i industriell produktionsledning, framhäver i en artikel i Dagens Nyheter från 2017. Hon säger att många felaktigt dömd ut Sverige som produktionsland och att fokus som så länge legat på outsourcing, håller på att vända.

Något som den här krisen har visat för företag runt om i världen är att endast ha en underleverantör av komponenter är en sårbar strategi. Både Fredrik Sjöholm såväl som Robert Kingfors ser att en möjlig framtida utveckling till följd av detta är att man säkrar upp med fler underleverantörer, så kallat dual-sourcing. En komponent för ett företag som tidigare producerats i en kinesisk fabrik ser man då istället till att även producera i Mexiko eller någon annanstans exempelvis. Både Fredrik och Robert ser dual-sourcing som ett möjligt komplement till re-shoring, där extra viktig produktion förläggs till hemmamarknaden och resterande då backas upp med flera underleverantörer.

Ökad säkerhet

En annan viktig aspekt att ta hänsyn till är underleverantörernas sida i det hela. När de stora produktionsföretagen står still så förlorar många mindre företag sina största kunder. Helt plötsligt försvinner en säker inkomstkälla och kvar står företaget med stor mängd outnyttjad kapacitet. Robert Kingfors har sedan något år

tillbaka jobbat med att para ihop start-up-bolag i behov av produktion med svenska produktionsföretag genom initiativet ”Produktionsänglar”. Dessa start-ups vänder sig annars ofta till den utländska marknaden för prototyp- och pilotproduktion då produktionsföretag i Sverige ofta avslår beställningar av mindre kvantiteter. Robert ser nu i krisens tider en möjlighet för relationer att knytas an mellan de två parterna när helt plötsligt större kapacitet hos underleverantörer finns för att ta an mindre projekt samt genom insikten i att man är mer sårbar med färre kunder.

Så aktiviteten i att starta sin produktion i Sverige och inte outsourca internationellt, kan även det få ett uppsving – framförallt hos start-ups. Exakt i vilken utsträckning trenden att återta produktionen till Sverige kommer påverkas av coronakrisen är svårt att förutspå. Men det mesta tyder på att vi kommer uppleva en ökning i aktivitet - hur liten eller stor, det återstår att se. I osäkra tider är all säkerhet att välkomna.

Den säkerheten som tillkommer genom att ha produktionen i hemlandet kanske är värt ett eventuellt högre pris. För det är i tider som dessa som världen visar hur oberäknelig den kan vara.

A photograph of a small motorboat with several people wearing orange safety gear, likely a rescue or research team, on a body of water. In the background, there are large, snow-capped mountains. The entire image is overlaid with a semi-transparent red gradient. The word "Klimatet" is written in large, white, sans-serif font across the middle of the image.

Klimatet

Den spridda rädslan för coronaviruset och regleringar världen över har lett till det som klimatforskare önskat i årtal, minskad konsumtion och resande. Nyhetssidor framställer klimatet som den enda vinnaren av coronaviruset. Men är det så enkelt? Vad är den faktiska effekten för klimatet till följd av virusets spridning?

Minskade utsläpp

Under de senaste veckorna har grumligt vatten ersatts med klart i Venedigs kanaler samtidigt som storstadsbor världen över kunnat njuta av en ovanligt klar himmel. Flygtrafiken runt jorden har minskat med 50% och inom Europa med hela 70%. Kinas koldioxidutsläpp under februari månad minskade med 25% jämfört med samma period förra året till följd av minskad trafik, elanvändning och produktion. Just flygtrafiken står endast för ca 2,5% av de globala koldioxidutsläppen, så effekten av minskningen förväntas inte bli dramatiskt. Däremot menar Center for Research on Energy and Clean Air (CREA) att Kinas minskade utsläpp under februari månad motsvarar ca 200 miljoner ton koldioxid, som i sig är mer än hälften av Storbritanniens årliga koldioxidutsläpp. Även i Sverige har koldioxidutsläppen minskat drastiskt till följd av coronapandemin, i Stockholm med ca 30%. Carbon brief uppskattar att den globala minskningen av koldioxidutsläpp under 2020 kan hamna på 4%, en större minskning än under exempelvis finanskrisen 2008 och andra världskriget. Samtidigt räcker inte en minskning på 4% för att nå 1,5-gradersmålet, då krävs en årlig minskning på 6% under hela decenniet. Den globala minskningen beror framförallt på minskad användning av fossila bränslen till följd av att minskad efterfrågan.

Förutom att minska koldioxidutsläppen, är ytterligare en effekt av den avtagande storstadstrafiken att utsläppen av kväveoxider minskar. De hälsofarliga kväveoxiderna kan tillsammans med solljus bilda smog som täcker världens städer med dis. I Kinas storstäder minskade även halterna av kväveoxider med ca 25% under februari. En minskning som om den höll i sig uppskattas kunna rädda mellan 50 000 och 100 000 liv om året enligt CICERO, Norges

ledande klimatinstitut. Även i Europa har halterna av kväveoxider rasat, de halverades under de sista två veckorna i mars jämfört med veckorna innan.

Bestående effekter

Helt klart så har de senaste månadernas händelseutveckling påverkat vårt beteende och vårt klimat. På ytan ser förändringarna betydande ut, men samtidigt påpekar FN:s meteorologiska världsorganisation (WMO) att coronavirusets påverkan på klimatet troligen kommer vara högst temporär. Tyvärr är detta något som stärks av den senaste statistiken från Kina.

Den 30e mars uppdaterade organisationen Carbon brief sin rapport om utsläppen i Kina som visade att koldioxid- och kväveoxidutsläpp snart är tillbaka vid normala nivåerna och den markanta minskningen av utsläpp verkar ha varit tillfällig. Vidare skriver Carbon brief att den kinesiska statens reaktion på situationen kan komma att eliminera effekten av de minskade utsläppen.

Efter finanskrisen 2008 ökade de nämligen utsläppstakten så fort krisen var förbi för att täcka upp för tidigare produktionsbortfall. Carbon brief skriver att samma sak gäller de globala utsläppsminskningarna, att de vägs upp av ifall företag världen över ska ta ikapp tidigare produktionsbortfall.

Koldioxidutsläppen världen över påverkas av konjunkturen. Ett flertal personer, däribland Skandias VD Johanna Cerwall, har under de senaste veckorna uttalat sig om risken för att coronaviruset kan leda till ytterligare en finanskris.

Enligt siffror från Global Carbon Projects (GCO) minskade koldioxidutsläppen under finanskrisen 2008 till följd av minskad ekonomisk aktivitet, vilket antagligen sker igen vid en ny finanskris. Däremot ökade utsläppen med högre takt än tidigare när krisen väl var över. Så den viktiga frågan är, vad händer när coronakrisen är förbi? Kan det vara så att vår medvetenhet i den här krisen är större och vi tar tillfälligt i akt att göra annorlunda?

Björn Ola Linnér, professor på Linköpings universitet, ser att coronaviruset kan få klimatarbetet att utvecklas i två riktningar. Antingen satsar vi på koldioxidintensiva återhämtningsprogram och faller tillbaka i gårdagens situation, eller så utnyttjar vi möjligheten till att märka pengar i räddningspaketen till gröna deals. Johan Rockström, f.d. chef för Stockholm Resilience center, betonar vikten av att använda de pengar som nu sätts in för att rädda vår ekonomi på ett sätt som främjar hållbarhet. Rockström menar att coronakrisen har visat på vår fantastiska förmåga att resa oss i en global kris. Om vi är kapabla att hantera coronaviruset inom ramen för dagens världsekonomi, finns det ingenting som hindrar oss från att på riktigt ställa om för krisen som Rockström menar är vår största, klimatkrisen.

Isabella Lövin, vice statsminister är en av många som menar att det är viktigt att klimatsäkra den ekonomiska återhämtningen efter corona. Detta gjordes inte under finanskrisen 2008 då de gröna investeringarna inom EU istället minskade och det tog 5 år innan de var tillbaka vid ursprungliga nivåer. En klimatsäkring av den ekonomiska återhämtningen skulle exempelvis kunna innebära att stöd till koldioxidtunga industrier enbart ges mot ett villkor på en senare minskning av koldioxidutsläpp. En strategi som president Obama använde sig av under den amerikanska finanskrisen när bilindustrin räddades i utbyte mot att de gick med på ambitiösa klimatmål.

Det är inte bara politiker och klimatforskare som menar att coronakrisen bör användas för att ställa om till en klimatneutral ekonomi. I ett öppet brev med rubriken ”Grön återhämtning” har 180 bolagschefer, fackföreningsledare, lobbyister och ledamöter i EU-parlamentet betonat just detta. Bland underskrifterna finns många tunga namn, bland annat IKEAs koncernchef samt vd:n för både Volvo och H&M. Även representanter för stora utländska företag, däribland L’Oréal, Renault och Lego. Även svenska ministrar har skrivit under, däribland Isabella Lövin och finansmarknadsminister Per Bolund.

På samhällsnivå ger coronaviruset fler direkta konsekvenser för klimatkrisen. Klimattoppmötet COP26 är inställt, det viktigaste klimatmötet

på många år enligt SVT. Flera pekar på risken att klimatfrågan glöms bort i skuggan av corona, att medieutrymmet eliminerats och att det missgynnar rörelsen. Men det finns också positiva ljusglimtar.

Bland annat tror Martin Wänblom, VD för Innovatum, att vi efter coronakrisen i större utsträckning kommer att välja att ha möten på distans eftersom vi behövt lära oss de digitala mötesprogrammen.

Forskare från Chalmers tekniska högskola och Göteborgs universitet menar att två av tre tjänter göras för att delta i ett möte, om mötet istället skulle hållas på distans skulle svenskarnas flygutsläpp minska med 12%. Isabella Lövin tror att coronakrisen kan leda till större fokus på självhushållning av livsnödvändigt material, vilket skulle innebära färre transporter som på sikt hade gynnat klimatet.

Även om coronaviruset inte automatiskt kommer att ge långvariga effekter på klimatet så skapar pandemin ett tillfälle att ställa om. Vi kan ta chansen att utnyttja tillfället till att ställa gröna krav på alla de miljarder som ska rädda vår ekonomi. Vi kan använda krisen som ett tillfälle att påbörja vägen mot en klimatneutral ekonomi. Vi kan hoppas att människor världen över minns dagarna med luft som var lättare att andas i storstäderna och renare vatten i kanaler. Nu har vi förändrat vår livsstil drastiskt för att mota corona, nutidens största kris, kanske kan vi använda den för att samtidigt motverka framtidens största kris - klimatkrisen.

A photograph of a park bench in a park, with a purple overlay. The bench is made of metal and wood, and is positioned in the foreground. The background shows a path and some greenery. The text "Turism och besöksnäring" is written in white, bold, sans-serif font across the center of the image.

Turism och besöksnäring

Coronaviruset har med rekordfart ändrat resvanorna världen om. Svenskarna avråds nu från resor utom och inom landets gränser, något vi aldrig tidigare sett. Resor ställs in och kvar lämnas tomma flyg och hotell där kassorna gapar tomma. Turistindustrin blöder pengar. Men i takt med krisen försöker branschen anpassa sig till den nya situationen, något som får nya idéer att växa. I varje stad runt om i landet startas olika initiativ för att stötta de lokala entreprenörerna. Kommer detta att förändra resebranschen? Kan viruset föra med sig något gott?

Turismsektorn är en av de hårdast drabbade branscherna till följd av coronaviruset enligt FN:s världsturistorganisation (UNWTO). UNWTO förväntar sig en minskning med 20–30% av den internationella turismen i år jämfört med 2019.

Detta går att jämföra med en minskning på 4% under den globala finanskrisen 2008 och 0,4% vid SARS-utbrottet 2003. Själva resandet minskar enligt The New York Times inom alla kategorier. Flygtrafiken allra mest men även båttrafik och användandet av hyrbilar har minskat. Även inom städerna ändras hur vi transporterar oss och allt från allmänna transporter till elsparkcyklar har avtagit i användande.

Uppsving för svensk turism

Trots dessa siffror behöver coronaviruset inte bli förödande för Sveriges turism. Som land påverkas Sverige mindre än många andra då turism enligt Världsbanken står för endast 6 % av det svenska exportvärdet. Det ser olika ut

för olika delar av landet, precis som för resten av världen. Detta menar Charlotta Mellander, professor i nationalekonomi, som har listat hur många i varje kommun som jobbar med besöksnäring. I topp kommer Åre där nästan var femte person arbetar med något turistrelaterat såsom inom restaurang, bar eller hotellbranschen. Detta följt av Strömstad där var tionde person jobbar med besöksnäring. På sista plats kommer Gnosjö, en kommun som knappt kommer märka av den minskade turismen alls.

När resor blivit avbokade och andra evenemang inställda så letar sig svenskarna ut i naturen. SVT rapporterar att naturreservaten har fått ett markant ökat besöksantal under coronatider. Mikael Stenström, reservatsförvaltar på Länsstyrelsen i Halland säger att det under Påskhelgen inte räcker att säga att det var tre, fyra eller fem gånger fler besökare än vanligt, de var till och med tvungna att avvisa folk för att parkeringarna var fulla. Vissa nationalparker, däribland Tyresta, har till följd av det höga trycket varit tvungna att stänga ner de platser där många brukar samlas, som till exempelvis eldplatser.

Statistik från Tillväxtverket visar att svenskarna spenderar mer pengar på semestrar utomlands än utlandsresenärer spenderar i Sverige. Det betyder att en omställning av svenskarnas resvanor skulle kunna gynna den svenska turistnäringsringen. Anders Tegnell, Sveriges statsepidemiolog, har uttalat sig om att det kan kanske gå att resa inom landet i sommar men att utlandsresor kan bli svårare. Så om svenskarna till sommaren tar chansen att upptäcka Sverige skulle den svenska turismen komma att blomstra.



Effekter på sikt

Förutom att påverka sommarens semesterplaner kan de restriktioner som idag finns komma att ge långsiktiga konsekvenser för turistbranschen. Per J Andersson, chefredaktör på Vagabond, tror att vi kommer se ett flertal flygbolag gå i konkurs. Hittills har t.ex. SAS och Norwegian permitterat 90% av sin personal. Därtill har Norwegian lagt fram en krisplan för att kunna rädda företaget. Flygbolaget BRA har ställt in alla sina flygningar och SVT rapporterar att de hotas av konkurs.

Forskarna är inte helt eniga om hur corona kommer att påverka turismen på sikt. CNN har sammanställt hur olika reseforskare tror att resandet kommer förändras till följd av corona. De skriver att människor kommer vilja fortsätta resa, men att resenärerna kommer ha ett mer försiktigt beteende.

För att locka resenärer menar de att priserna måste droppa efter pandemin, både på hotell och flyg, innan de kan öka igen. Andra medier rapporterar att priset istället kommer bli dyrare, till följd av att flygbolagen måste flyga med tomt mitsäte för att minska spridningen av coronaviruset. Sydsvenskan skriver att biljetterna kan komma att bli så mycket som 50% dyrare.

Andra effekter forskarna förutspår är att fler researrangörer kommer erbjuda flexibla om- och avbokningssystem för att locka tveksamma resenärer. De menar att renlighet kommer ligga i fokus vilket kommer få fler att välja hotell som kan garantera en hög renlighet istället för alternativa boenden som bed and breakfast och airbnb. En specifik bransch som antagligen kommer få det extra svårt efter krisen är kryssningsbranschen till följd av skräckhistorier om isolerade fartyg.

Nya möjligheter

Även museer drabbas hårt. Martin Wänblom är VD för Innovatum som bland annat driver ett bilmuseum. I deras museum sjönk antalet besökare under första veckan i april med 90% jämfört med det normala. Under en lördag i april hade de ingen besökare alls, något som aldrig har hänt tidigare.

Martin Wänblom ser samtidigt möjligheter med den nya situationen, de tvingas vara innovativa

för att hitta sätt att anpassa verksamheten till rådande situation. Flera verksamheter tar nu fram koncept och idéer som kommer kunna tillföra även när krisen har blåst förbi och innovationer till följd av virusets framfart ser vi många exempel på. Restauranger har satsat på sina take away-menyer och säljer trerättersboxar inför helgerna. Maten körs hem med taxibilar för att gynna två hårt utsatta branscher och museum flyttar hem till sina gäster genom att göra guidade turer via nätet.

Nya idéer föds och bland annat har Färöarna lanserat en ny plattform där du kan besöka ö-gruppen virtuellt. Färöbor har utrustats med kameror som livesänder vilket möjliggör att du kan få guiden att gå, springa, svänga eller hoppa. Chefen för Visit Faroe Islands säger att de vill göra det möjligt för alla som är isolerade att ta en promenad i de vilda landskapen och återfå en känsla av frihet. Allt om resor rapporterar att ett flertal nationalparker i USA går att utforska via datorn. I takt med förbättrad teknik kanske virtuell turism kan fylla delar av vår reslust. Financial Times menar att corona skulle kunna leda till att VR-turismen sätter fart på riktigt. Kanske kan dessa nya sätt att ta till sig kultur möjliggöra för äldre och sjuka eller andra som inte har möjlighet att resa, att se vad världen har att erbjuda.

Det skapas också flera spännande initiativ för de som jobbar inom turism till följd av virusets framfart. Nätverket Schyst Resande har erbjudit kostnadsfria kurser via zoom i hållbar turism, som en chans att utbilda sig medan det vanliga arbetet är på paus.

Jönköping Science Parks innovationsprocess ”Innovation Runway” erbjuder tillsammans med Smålands Turism ett 16h-innovationsrace för de som är aktiva inom besöksnäringen i Jönköpings län. Det är kostnadsfritt och de menar att situationen kan ses som ett avstamp till nya möjligheter när 10 miljoner svenskar väntas semestra inom landet i år.

Resebranschen har återhämtat sig från otaliga kriser och lär göra det igen, antagligen lättare i Sverige än i länder som är mer beroende av utländsk turism. Krisen kommer antagligen att sätta spår i branschen i form av en ny syn på resande och med många bolag, stora som små, i konkurs. Men krisen kan kanske också ge oss ett nytt sätt att ta till oss kultur och att med nya ögon se det vi har allra närmast. Hur och i vilken utsträckning får framtiden utvisa.

An aerial photograph of Stockholm, Sweden, showing the city's dense urban landscape and its location on islands and in the water. The image is overlaid with a semi-transparent green filter. The text "Samhälls-kontraktet förstärks" is written in large, white, sans-serif font across the center of the image.

Samhälls- kontraktet förstärks

Med sitt järngrepp runt vårt land har corona-viruset vänt upp och ned på de flestas vardag. Skolor stänger ner, arbete sker hemifrån, familj och släkt träffas inte och riskgrupper håller sig i strikt karantän för sin egen hälsa. Men mitt under den kris som råder runt omkring oss kliver individer, företag och organisationer fram och tar ansvar. Enskilda och gruppmissiga initiativ blir fler och fler. Vi ser allt ifrån personer som erbjuder sig att gå och handla åt grannar till

för möten. Teknologins utveckling gör det alltså lättare att engagera sig i kristider.

På samma sätt som vi ser hur en förändring i på vilket sätt de frivilliga initiativen tas, kan vi se en förändring i förväntningarna på att de tas. Veronica Strandh och Niklas Eklund (lektor Umeås universitet) skriver att det idag finns ett ökat fokus på det gemensamma samhällsansvaret i såväl krishanteringspraktik och krisbe-

”När det är som tuffast, då är vår sammanhållning som starkast.”

- Statsminister Stefan Löfven

företag som går ihop och investerar i lösningar mot de negativa effekter som coronaviruset har på vårt samhälle.

Statsminister Stefan Löfven sa det bra under sitt tal till nationen, ”När det är som tuffast, då är vår sammanhållning som starkast”, något som det svenska folket onekligen visat under dessa tider. Samhällskontraktet har förstärkts i grunden. Ur beundran över samhällets initiativtagande ställs frågan om det är en ny trend av ökad solidaritet eller ifall vi alltid funnit extra ansvarstagande av samhällets individer i tider av kris?

Beteende i kriser

I en artikel av Veronica Strandh, forskare vid den statsvetenskapliga institutionen på Umeås universitet, konstateras att det sker en förändring i mönstret för hur individuella initiativ tar form. De strukturella och långsiktiga medlemskapen i organisationer byts ut mot mer flyktiga i kortvariga episodiska initiativ, vilket inte kräver medlemskap i en organisation utan mycket väl kan ske individuellt. Idag ser vi exempelvis individer som handlar åt grannar, skickar presenter till äldre släktingar och hör av sig oftare både via telefon och videosamtal. Tack vare dagens teknik är det möjligt att frånga de fysiska mötesrummen och ersätta med virtuella. Frivilliga initiativ behöver inte heller längre förhålla sig till specifika tider och platser

redskapspolicy som i krishanteringsforskning. Det finns helt enkelt ökade förväntningar på att individer ska ta en aktiv roll i kriser och vara en grupp att räkna med i återhämtandet för samhället.

Initiativ på flera nivåer

Kanske är det så att fokus i praktik, policy och forskning påverkar hur vi agerar eller kanske är det så att det speglar hur samhället ser ut. Oavsett så är ansvarstagandet tydligt och genomförs på flera nivåer i samhället. På individnivå ser vi hur folk sätter upp lappar där hjälp med handling åt personer i riskgrupper erbjuds.

På sociala medier samlas folk i grupper med ambitionen att fylla igen några av de många sprickor i vardagen som corona orsakat. När gymnasieskolorna stängde var inte samhällets hjältar långsamma i gensvaret, utan här och var kunde vi se hur facebook-grupper som erbjuder hjälp till elever som studerade på distans dök upp.

Företag och organisationer drar också sitt strå till stacken. Svenska kyrkan och Röda Korset erbjuder båda hjälp med mathandling för folk i riskgrupper, tillsammans med en rad andra initiativ. Norrskén, en stiftelse med fokus på impact investment, startade tillsammans med Dagens Industri initiativet ActionagainstCorona.org. Ett initiativ dit start-ups som tar upp kampen mot

coronas effekter kan vända sig till för kapital och stöd. Ju större inverkan ett företag har, desto mer exponering får det – allt för att förenkla vägen till framgång i kampen. Absolut Vodka ställer om i produktionen och börjar tillverka handsprit till vården. SAS-anställda sadlar om, utbildar sig och sluter upp med vårdpersonal vid slagfältets frontlinjer.

Även på samhällsnivå sker initiativ. Svenska staten har förklarat tekniskt krig mot krisen genom initiativet ”Hack for Sweden” som stämmer in med resten av världen i trenden ”Hack the Crisis”.

Ett ”hackathon” med tusentals deltagare där syftet är att utveckla lösningar på samhällsproblem orsakade av corona som snabbt ska kunna tillämpas vid behov. Exempelen är många, diversifierade och existerar på alla plan i samhället. Det går tydligt se initiativ på samhällsnivå, företag- och organisationsnivå och också på individnivå. I slutet av avsnittet finns fler exempel på olika initiativ.

Som tidigare nämnt finns det en större förväntan på att dessa frivilliga engagemang tas och att verkligheten lever upp till förväntan går ej obemärkt förbi. Samhällets ansvarstagande är frek-

vent uppmärksammat i medier. Politiker går ofta öppet ut och uttrycker sin tacksamhet till olika initiativ och vissa hakar även på – inrikesminister Mikael Damberg kunde exempelvis här om veckan ses dela ut matkassar runt om i Nacka till personer i riskgrupper. Så oavsett vilka drivkrafter som ligger bakom allt det positiva som sker från så många håll i Sverige är detta gensvar välkomnat och behövligt. Corona har slagit till mot hela vårt samhälle, som nu samlas för den gemensamma motattacken.

Veronica Strandh sammanfattar sina fynd i reflektionen att frivillighetsverksamheten verkar ha ett momentum just nu. Det finns både ett utbud och en efterfrågan. Vi ser en förändring i hur individuella initiativ formas och hur individer och organisationer kommer samman. Trenden för samhällsinitiativ under kriser går uppåt, men om det är en effekt av en ökad solidaritet är svårt att säga. Tekniken verkar istället ha en påverkan genom att underlätta - det är nu lättare än någonsin att samlas, att nå ut och att hjälpa. Sociala medier agerar som en kanal för informationsspridande såväl som diskussion. Vi kan på ett underlättat sätt ta del av andras initiativ och inspireras till egna.

Exempel på initiativ som uppkommit ur coronakrisen:

Samhällsnivå

- ▶ Innovationer i krisens spår – en utlysning från Vinnova som gör det möjligt att söka pengar för innovationer
- ▶ Hack for Sweden – hackaton för att hitta lösningar på de problem som corona skapar i samhället
- ▶ Hack the crisis – hackaton, den globala motsvarigheten för Hack for Sweden
- ▶ Flera kommuner har skapat ”kriskassor” som det får att söka till för de som har idéer på lösningar eller lindringar av konsekvenser för samhället
- ▶ Kommuner och regioner möjliggör för köp utan upphandling, med hänvisning till paragrafen om undantag från upphandlingsregler i upphandlingslagen, för att kunna göra nödvändiga inköp.

Företag- och organisationsnivå

- ▶ Action against corona – ett initiativ av Norrskens och Dagens industri där startups kan vända sig för att söka pengar för idéer som bidrar till att lösa corona och dess effekter
- ▶ Antler – ett riskkapitalbolag som satsar extra pengar på investeringar i företag som jobbar med att hitta lösningar för corona och minska dess effekter
- ▶ Företag avsätter 10 – 20 % av medarbetarnas tid för att jobba med välgörande saker (ex. Neo Technologies)
- ▶ Företag ställer om produktion för att leverera till vården – exempelvis Absolut Vodka som ställt om sin produktion till att göra handsprit
- ▶ Svenska kyrkan och Röda korset – levererar hem matkassar till personer i riskgrupper
- ▶ Företag lånar ut eller utbildar personal till vården (ex. SAS)
- ▶ Företag släpper data och forskning på öppen källkod för att fler ska kunna utveckla lösningar för coronaproblem – exempelvis Pfizer som släpper ett verktyg open source för att jämföra behandlingar och forskning på corona
- ▶ Vembla – ett initiativ som startats av Coop, Norrskens och Sweden FoodTech som låter personer i Stockholm som är över 65 år beställa mat och få det hemlevererat helt gratis

Individnivå

- ▶ Makersagainstcorona.org – en samarbetsinsats där privatpersoner, företag och ideella organisation kan hjälpa till att ta fram och leverera material till de som behöver det mest (exempelvis 3D-printa ansiktsmasker)
- ▶ Utdelning av matkassar till personer i riskgrupper
- ▶ Kändisar som donerar pengar till coronainitiativ (exempelvis skådespelaren Peter Dinklage)
- ▶ Do the math – en facebook-grupp till för att hjälpa elever som läser på distans med matte.

Avslutning



Med den här rapporten vill vi glänta på fönstret till framtiden. Covid19 är på väg att förändra vårt samhälle på sätt som vi än så länge bara kan ana oss till. I denna rapport tar vi upp några områden där vi ser att det sker förändringar, och här har vi försökt beskriva vad vi ser sker här och nu.

”Det sker en chockdigitalisering av samhället”, sade Elin Wihlborg, professor i statsvetenskap vid Linköpings universitet, nyligen i en intervju. Distansarbete har kanske i högre utsträckning än något annat sätt digitaliseringen i rullning. Och fler branscher har åkt med – branscher som hittills inte riktigt omfamnat den digitala omställningen full ut; handel, skola, besöksnäring, delar av vården. Nu sker omställningen rakt av.

Distansarbete såväl som distansutbildning är här för att stanna, men än finns mycket kvar att utveckla innan det fungerar på bästa sätt. Nu

betsmiljön? Vilka uppgifter passar för distansarbete – och i vilken omfattning?

När behöver vi ses, och hur kommer framtidens arbetsplatser att vara utformade? Och för alla som nu är permitterade eller har förlorat jobbet – hur nyttjar vi tiden på bästa sätt? Just nu har Sverige ett unikt tillfälle för att kompetensväxla och förflytta stora grupper samtidigt. Hur nyttjar vi detta momentum på bästa sätt?

Och när det kommer till oss människor som både privatpersoner i formen av medborgare och konsumenter så förändrar vi just nu många av våra beteenden. Helt plötsligt har vardagen blivit mer småskalig och lokal. Rörelsemönstren har begränsats, och vi håller avståndet med social distansering för att skydda de utsatta och inte bidra till smittspridningen. De dagliga rutinerna har infunnit sig och vi jobbar mer kollektivt för att hålla igång vårt samhälle. Helt plötsligt vill vi vara med och bidra. Vi handlar

”Arbetet har bara börjat. Ett ännu större jobb är kanske att hitta rätt processer och metoder för att utföra arbete och uppgifter på bästa sätt.”

sker utvecklingen i snabb takt, och naturligtvis är den kantad av ett antal barnsjukdomar. Vi kommer lära oss, identifiera brister – och hitta nya lösningar som gör det bättre. Det är en lång väg kvar att gå – för att hitta rätt hårdvara och produkter för att säkerställa rätt teknik för att kunna jobba på distans, studera på distans, handla på distans – agera medborgare på distans. Och en lång väg kvar att gå för att säkerställa uppkoppling, säkerhet och integritet.

Arbetet har bara börjat. Ett ännu större jobb är kanske att hitta rätt processer och metoder för att utföra arbete och uppgifter på bästa sätt. Hur utvecklar vi t ex ledarskapet för att motivera medarbetare på distans? Hur säkerställer vi ar-

take-away som aldrig förr för att stödja den lokala kvarterskrogen, och vi hjälper grannen som själv inte kan gå ut för att handla. Helt plötsligt blir det som i en snabb vardag försvinner förbi extra synligt och påtagligt. Vi ser varandra - vännen, grannen, butiksägaren på hörnet.

Vi hänger hemma med de närmaste. Fikar, lägger pussel och tittar i fotoalbum. Varje stund av samvaro blir en högtidsstund. I långa stunder av stillhet får vi också umgås med oss själva, och kanske gör det att vi noterar nya saker. Hur kommer detta att påverka oss i framtiden? När kommer vi känna oss bekväma med att vistas i stora folksamlingar? Arenakonsertter med 8000 personer – har de en framtid? Kommer vi fort-

sätta tvätta och sprita händerna när vi träffar människor? Hur påverkar det samhället när vi umgås i små grupper med vår närmsta familj och våra närmaste vänner? Vad sker med mångfalden?

Även vår konsumtion blir mer småskalig. Vi sparar i ladorna för att möta osäkerheten om framtiden. I det lilla bunkrar vi just nu konserver och toalettpapper, avbokar semesterresor och övergår till att stödja våra lokala näringsidkare i form av bagerier, restauranger och andra servicefunktioner. Vi har ökat vår nöjeskonsumtion från hemmet genom streaming via Storytel, Netflix och Steam, medan de stora investeringarna skjuts på framtiden och lyxkonsumtion får stå åt sidan. Kommer det fortsätta så?

Är detta tiden när vi lägger om – och kanske rent av minskar vår totala konsumtion till förmån för andra värden i livet?

I det stora sker mer omfattande förändringar. Globaliseringen hade redan börjat vackla på grund av protektionism och handelskrig. Ett virus har nu gjort att allt fler länder stänger sina gränser och de internationella överenskommelserna om frihandel är på väg att falla isär. Sammansvetsade globala leverantörskedjor ser ut att brytas upp, och i framtiden förutspås regionala kluster på varje kontinent växa fram. Trenden att produktionen flyttar närmare marknaden lär fortsätta. Sedan flera år tillbaka ökar antalet industrijobb i Sverige och den ökningen kan tänkas fortsätta när marknaden vänder. Flyg-

priserna kommer att gå upp i takt med att allt fler flygbolag går i konkurs och konkurrensen minskar.

Hur de makroekonomiska konsekvenserna kommer att se ut om ett till två år är det svårt att sia om. Att det kommer att bli konsekvenser kan vi dock räkna med. De ekonomiska kommer vi säkert känna av till hösten – och kanske under en lång tid framöver, beroende på hur pandemin kommer att utveckla sig och i vilken takt länder kan börja öppna upp och återgå till ett mer normalläge. Vi behöver se bortom Covid19 och agera för att konkurrenssäkra våra företag och verksamheter, men också ta tillfället i akt till mer genomgripande förändringar och skapa en ny modell för tillväxt som är mer motståndskraftig, inkluderande och bygger på gröna principer. För det krävs strukturella insatser där politik, lagstiftare, beställare och entreprenöriella bolag jobbar sida vid sida.

Med denna rapport vill vi inspirera dig som driver ett företag eller en verksamhet till att börja följa de beteendeförändringar som vi kan skönja i samhället. Följ dem noga, för de kommer påverka hur dina kunder agerar i framtiden. Var nyfiken, ställ frågor – och forma ditt erbjudande allt eftersom. Testa, utvärdera, omforma igen. Förnya ditt kunderbjudande, förändra din affärsmodell, hitta nya sätt att sälja och kommunicera med omvärlden och dina kunder, utvärdera och uppdatera dina verktyg – och passa på att kompetensutveckla dig själv och din personal.

Varmt lycka till på vägen!

